

Curriculumveranderingen: de dozen en hun inhoud

H.J. Huisjes

Inleiding

In zijn afscheidscollege, gegeven in 1986, klaagde Han Moll over het gebrek aan besluitvaardigheid in medische faculteiten. Hij vergeleek curriculumveranderingen met veranderingen in de dozen waarin het onderwijs is verpakt. Het ging hem niet zo zeer om de dozen, maar "(...) het gaat erom wat er in die dozen is verpakt".¹ Desondanks wenste hij dat de ook toen al in gang gezette curriculumveranderingen zouden doorgaan. "Het is immers ondenkbaar dat ze geen enkele correctie betekenen ten opzichte van het recente verleden." Er is sindsdien inderdaad wel het een en ander gebeurd.

Het medisch curriculum, vorm en inhoud

Opvattingen over de inhoud en vorm van een medisch curriculum variëren met de tijd. De *inhoud* voldoet zelden of nooit aan de hoge eisen die erudiete niet-medici er aan stellen. Zo vond Ortega y Gasset dat de man die het beginsel van de fysica, en dat van de geschiedenis en de biologie, en het raamwerk van de speculatieve filosofie niet beheerst, onvoldoende gevormd is en daarom, tenzij hij over uitzonderlijke kwaliteiten beschikt, geen goede arts kan zijn.² En Bateson waarschuwde dat het leren van een zak vol kunstjes om een lijst van ziektebeelden te genezen of te voorkomen niet leidt tot wijsheid en "that mere purposive rationality, unaided by such phenomena as art, religion, dream and the like, is necessarily pathogenetic and destructive of life."³ Met andere woorden, om levens te redden is veel meer nodig dan een aangeklede beroepsopleiding. Bestaat er een curriculum dat aan deze eisen ook maar bij benadering voldoet? We

zijn al tevreden als we metamedica in het pakket hebben, dat wil zeggen medische ethiek, wat wetenschapsfilosofie en een snuifje geschiedenis van de geneeskunde.

De *vorm* was tot voor kort minder discutabel. Het traditionele curriculum was (en is op veel plaatsen) een sequentie van basiswetenschappen, ziektekunde en praktijk. Pas sinds enkele jaren zien we de opmars van het probleemgestuurd onderwijs, waarin die zaken min of meer parallel geschakeld zijn en als de tekenen niet bedriegen zal dat binnen afzienbare tijd het gangbare model zijn. Vorm en inhoud zijn natuurlijk niet helemaal onafhankelijk van elkaar, maar daar ga ik in dit verband maar aan voorbij.

Er is dus aanleiding genoeg voor de faculteiten om over vorm en inhoud te blijven nadenken, al was het alleen maar vanwege de opvattingen van filosofen over de inhoud en van onderwijsdeskundigen over de vorm. Er zijn nog wel andere redenen, zoals de exponentiële toename van kennis en de snel veranderende eisen die aan de gezondheidszorg worden gesteld. De enorme differentiatie in de gezondheidszorg, van mantelzorg tot topklinische geneeskunde, maakt dat nadenken, bijvoorbeeld over de vraag of we nog wel genoeg hebben aan een enkel curriculum geneeskunde, een basiscurriculum, eens te meer noodzakelijk.

De faculteiten

Het is de vraag of de medische faculteiten die reflectie kunnen opbrengen, of ze in staat zijn de juiste conclusies te trekken en of ze voldoende daadkrachtig zijn om de nodige curriculumveranderingen in en door te voeren.

Want dat er aanpassingen nodig zijn in een zo snel veranderend veld, dat lijdt geen twijfel.

Maar wat bedoelen we met 'medische faculteiten'? Kan een faculteit nadenken, concluderen, doen? Een faculteit is in ieder geval een complexe verzameling van professionals, een universiteit in het klein, "a model universe with many orders and intuitions".⁴ Reflectie is niet de meest voor de hand liggende functie van zo'n collectief. Dat is niet erg, zolang individuen bereid en in staat zijn die functie waar te nemen en er naar hen geluisterd wordt, met of zonder instemming. Maar dat is nu juist een zwakke kant van de universitaire cultuur geweest in de afgelopen dertig jaar. De faculteit was - en is - behalve een verzameling van professionals ook een verzameling van collectieven (raden, commissies) die in een opgedrongen interactie opereerden. Dat heeft reflectie noch daadkracht bevorderd. "Anyone who has sat on a curriculum committee or read the action articles on medical education can attest to the quantity of talk and the paucity of procedural thought."⁵

Het huidige organisatiemodel van een universiteit wordt wel vergeleken met dat van een gemeente: het gaat om afstemming, niet om productie. Velen klinkt dat sympathiek in de oren: de universiteit is per definitie een gemeenschap (universitas magistrorum et scholarium), geen bedrijf. Ik denk dat dat niet meer geldt voor het huidig tijdsgewricht. Een universiteit staat in haar doelstellingen dicht bij een bedrijf dan bij een gemeente. Vanwaar anders de vloedgolf van beoordelingen van onderwijs- en onderzoekproductie, de al jaren durende pogingen van de overheid het wetenschappelijk onderzoek te sturen en tot steeds hogere prestaties op te zwepen, de reeks van publicaties en enquêtes in en door tijdschriften over waar het beste onderwijs gegeven wordt. Het zou beter zijn als universiteiten dit competitie-element erkennen en zich uit eigen beweging aan verbetering van de kwaliteit zouden zetten.

Condities voor verandering

Tot op zekere hoogte gebeurt dat ook wel, zeker in medische faculteiten. In verschillende daarvan zijn vernieuwingsoperaties in gang gezet en ons land steekt wat dat betreft ongetwijfeld gunstig af bij de rest van Europa. Belangwekkend is dat de condities waaronder dat gebeurt nogal uiteenlopen, zeker als men ook het buitenland in de vergelijking betreft.

De vraag naar de voorwaarden waaraan de facultaire organisatie moet voldoen om slagvaardig te kunnen opereren ten aanzien van curriculumwijzigingen is dan ook niet zo gemakkelijk te beantwoorden.

Er zijn wel optimale condities te bedenken. Ik kan mij de volgende voorstellen:

1. De vaste wil tot verandering bij de bestuurlijke top van de faculteit, in ieder geval de decaan. Instemming met een voorstel van anderen is niet genoeg, het gaat om een bereidheid à tort et à travers de verandering door te zetten.
2. Een snelle wisseling van besturen/decanen is dan ook, het ligt voor de hand, een handicap. Een beroepsbestuur lijkt een gunstige omstandigheid, maar het is de vraag of zo'n bestuur na enkele jaren nog zit te springen om ingrijpende veranderingen.
3. Erkenning van het primaat van het onderwijs. Zo lang onderwijs een bijproduct is en onderzoek als hoofdtak wordt beschouwd, zal het lastig zijn veel inzet vragende curriculumveranderingen door te voeren. Overigens moet gezegd worden dat curriculumveranderingen docenten enthousiast kunnen maken en daardoor kunnen bijdragen aan een verschuiving van het evenwicht.
4. Het is beter een architect aan te trekken om het bouwplan op te stellen en de bouw te begeleiden dan alles over te laten aan commissies en adviesorganen. Dat laat onverlet de noodzaak van zorgvuldig overleg met alle betrokkenen.

5. Een geconcentreerde onderwijsorganisatie. De functies ontwikkeling, evaluatie en ondersteuning kunnen alleen centraal adequaat worden gestuurd. Het verdient de voorkeur dit toe te vertrouwen aan een directeur onderwijs.

Deze postulaten tezamen leveren het beeld op van een piramidale organisatie met de nadruk op persoonlijke, meer dan op collectieve verantwoordelijkheid. Dat zijn kenmerken waaraan de facultaire organisatie in de eerste helft van deze eeuw beter voldeed dan die in de tweede helft dat tot nu toe doet. Han Moll in zijn afscheidscollege: "In 1947 (...) slaagde de nog kleine Groningse faculteit erin, naast de forse taak van herstel van oorlogsschade en naast het verwerken van een stuwmeer van studenten van alle jaarklassen, een ingrijpende curriculumverandering tot stand te brengen. Een dergelijke besluitvaardigheid is in onze huidige faculteiten ondenkbaar." Niet volstrekt ondenkbaar misschien, maar wel onwaarschijnlijk.

Er zijn faculteiten die hun curriculum grondig hebben herzien of daarmee doende zijn: Groningen, Amsterdam, Nijmegen zijn voorbeelden. Of is er toch iets veranderd in de faculteiten sinds 1986, het jaar waarin Moll de universiteit verliet? Ik denk eigenlijk van wel. De duidelijkste aanwijzing hiervoor is het Wetsontwerp *Modernisering Universitaire Bestuursvorm* (MUB). Dat is natuurlijk niet uit de lucht komen vallen. Het misbaar bij studenten en politici ten spijt was er bij velen allang behoefte aan bijstelling van de verhoudingen, waardoor de besluitvaardigheid zou toenemen. En zoals vaker, wierp de wet zijn schaduwen vooruit: de daadkracht was al toegevoegd. Dat neemt niet weg dat de invoering van de Wet MUB een belangrijke stap vooruit is als het erom gaat condities te scheppen die gunstig zijn voor een 'levend' curriculum.

Studenten

De positie van de studenten mag daarbij niet worden verwaarloosd. Zij lijkt me overigens ook onder de nieuwe wet veel gunstiger dan wel wordt voorgesteld. Ten eerste moet niet worden vergeten dat de situatie van voor 1970 niet gemakkelijk zal terugkeren. De studenten hebben zich een plaats verworven in het universitaire bestel die zich niet meer laat wegdenken. Zolang ze zelf alert blijven, kan hun die moeilijk ontnomen worden. (Riskanter dan de nieuwe bestuursvorm zijn wat dit betreft de maatregelen die de studieduur en studiefinanciering beperken: de animo bij studenten om mee te denken en te doen neemt door tijdgebrek duidelijk af. Een faculteitsraad van 24 leden, waarvan de helft studenten, is zelfs voor een grote faculteit waarschijnlijk niet haalbaar.) Ten tweede blijven de studenten ook onder de nieuwe wet een niet onbelangrijke bijdrage leveren. Ze hebben zitting, behalve in de faculteitsraad en faculteitsbestuur, in het eventuele opleidingsbestuur en in de opleidingscommissie en zijn zo op alle stations aanwezig waar voor hen belangrijke beslissingen worden voorbereid of genomen. Hun daadwerkelijke zeggenschap in het besturen is zonder twijfel afgenomen, maar ik vraag me af of het verschil zo groot zal zijn. Komt het nu vaak voor dat de studenten besluiten op grond van hun recht beïnvloeden, of doen ze dat meer door hun kennis van zaken en inhoudelijke inbreng? Het komt mij voor dat de studenten ook in de toekomst aanwezig zullen blijven in de besturing van de faculteiten, gelegitimeerd door de wet en, meer nog als ze dat willen, door hun overtuigingskracht.

Op weg naar Bildung?

"Bildung" (persoonlijke vorming) is datgene wat iemand verworven heeft bij wie men niet merkt dat hij gestudeerd heeft of bij wie men niet merkt dat hij niet gestudeerd heeft.⁶ Zullen

we ooit het ideaal van Bateson en Garcia Lorca bereiken? Dat is een kwestie van willen en kunnen. De wil is niet bijzonder sterk, noch bij de studenten, noch bij de docenten. De studenten willen (en moeten zo snel mogelijk) dokter worden en er zijn maar weinig docenten die een deel van hun onderwijstijd zouden willen inleveren voor de metamedica. En ook de mogelijkheden zijn beperkt. De omvang van het geneeskundig 'body of knowledge' is de laatste decennia zodanig toegenomen dat beheersing ervan voor niemand meer mogelijk is, laat staan dat er nog fysica, geschiedenis, biologie, filosofie, etcetera bij zouden kunnen in de toegestane studietijd. Is het dan een halfzacht negentiende-eeuws ideaal dat dokters persoonlijk gevormd moeten zijn? Een ideaal wel, negentiende-eeuws ook, maar halfzacht, nee. Daarvoor zijn er in de gezondheidszorg en in de medische wetenschap te veel problemen die zonder persoonlijke vorming niet goed op te lossen zijn. Voor het verwezenlijken van dat ideaal is alleen meer nodig dan een optimale organisatie van de medische faculteiten. Men-

sen als Han Moll bijvoorbeeld. Jammer dat hij er niet meer is.

Literatuur

1. Moll J. Medische faculteiten, onverenigbare doelstellingen? Medisch Contact 1986;41:945-7.
2. Ortega y Gasset J. De taak der universiteit. 's-Gravenhage: Uitgeverij Leopold, 1969.
3. Bateson G. Steps to ecology of mind. Frogmore: Granada Publishing Ltd, 1973:119.
4. Byatt AS. Still life. Penguin Books, 1986:276-7.
5. Lodzia G de. Procedural training: the next step in medical education. J Med Educ 1970;45(6):421-33.
6. Buytendijk FJJ. Aandenken. Baarn: Amboboeken, 1980:73.

DE AUTEUR

H.J. Huisjes is thans decaan van de Faculteit der Medische Wetenschappen te Groningen. Hij nam zeven jaar geleden het initiatief tot een ingrijpende curriculumvernieuwing (C2000) die inmiddels gevorderd is tot in het vierde jaar. Voor zijn decanaat was hij als hoogleraar obstetrie betrokken bij vele onderwijsvernieuwingen, onder andere als voorzitter van de facultaire opleidingscommissie.

Correspondentieadres:

Prof. H.J. Huisjes, Faculteit der Medische Wetenschappen, Postbus 145, 9700 AC Groningen.